

NÉVANYAGUNK GYÖKEREI

Hozzászólás a Szabadka helynév körüli vitához

A Szabadka nevének eredetével foglalkozó eddig megjelent két közlemény valójában még nem nevezhető igazán vitának, de ha elgondolom, hogy egyetlenegy év alatt számtalan függőben levő problémánk egyikének tisztázása terén több történt, mint az előtte eltelt fél évszázad — vagy még több — alatt, indokoltnak tartom az előlegezett kifejezést és talán reálisnak várok számomra, hogy ez a téma, a többi parlagon heverő izgalmas kérdéssel együtt, hamarosan hozzászólókra, fel dolgozókra fog találni.

A lényegét, amelyben állást óhajtok foglalni, abban látom, amit Györe Kornél fogalmazott meg a legszabatosabban. Írásának egy helyén ez olvasható: (a Szabadka helynév) „... tehát vagy magyar, vagy szláv eredetű.”¹

Amikor Virág Gábor fejtegetéseiben szembeszáll Györe Kornél módszerével és végkövetkeztetésével, ő ugyan mást bizonyít,² s igazát valószínűbbnek tartom, módszertanilag azonban — szerintem — ugyanabba a hibába esik, amelyikbe Györe Kornél és mindazok, akik eddig a most általunk is tárgyalt problémához hozzászóltak. Abba ugyanis, hogy már eleve olyan keretekbe zárkóznak, amelyek több változatú, de csak kétféle megoldást engednek meg; azt, hogy egy bizonyos helynév vagy magyar, vagy szláv eredetű lehet. Pedig a magyarok, szlávok és kunok mellett (a kunokat általában nagyon szemérmesen szoktuk emlegetni) még a besenyők, törökök és meggyőződésem szerint esetenként az avarok és a szarmaták is biztosan számításba jöhetnek a névelemzések során. Ha a Ludas-tó mellett levő hírneves Hingára gondolunk, akkor ebbe a lajstromba még talán a germánokat is fel lehetne venni.

Mindenképpen lehetetlennek tartom, hogy akkor, amikor egész sor római kori helynévszármazék él a Kárpát-medencében, a közbeeső idők alatt a magyarokon és a szlávokon kívül itt élt népek névanyaga teljesen hiányzik. A már említett Hingától eltekintve minden spekulálás nélkül egész sor olyan nevet találhatunk, amelynek eredete és jelentése még homályos vagy ismeretlen. Nem vagyok nyelvész, ezért megtörténhet, hogy tévedek, kellő magyarázatok híján azonban bátor vagyok két példával előhozakodni. Olyanokkal, amelyek ítéletem szerint még az ismeretlenek csoportjába tartoznak. Sőt, ha Györe Kornél nyomdokain haladnék, akkor a Szabadkát is besorolhatnám az egyikbe, ha ugyan valóban nem ide tartozik.

Az első a Bāt, Bat tövű helynév, amelyiknek szélesebb térségünkben több változata ismeretes. Íme egynéhány: Batina, Batida,

Bátka, Pátka, Patony, (Duna-)pataj, Batajnica, Bát, Bába, Báticasék, Bataháza, Bátmonostor, Battonya stb.

A másik a Bács, Becs tövű hely- vagy földrajzi név. Sorolom őket: Becse, Becskerek, Bečín (Beočin), Bečmen, Beška (?), Bács, Bácska, Bajcs, Bajcsa, Bócsa stb.³

Külön csoportot alkothatnának még a következő, csak közelségük miatt ilyenformán kiragadott magános nevek: Kelebia, Bajmok, Barcsak, Kukurik stb.

Lehet, hogy ezeknek némelyike az egyszerű kettős csoportosítással megmagyarázható, de hogy nem mindegyiket lehet abba a sémába beleilleszteni, az bizonyos, és az is bizonyos, hogy ezzel a módszerrel azt az úrt, amelyről korábban szoltunk, és amelyekre László Gyula a közelmúltban részben magyarázatot próbált találni,⁴ semmiképpen nem tölthetjük ki.

Pedig ez a feltöltés nemcsak elméleti szempontból lenne indokolt. Tizenöt éves régészgyakorlatom során olyan szabályszerűséget figyeltem meg (magyarázata még nagy nehézségekbe ütközik), amely pontosan ennek a most tárgyalt problémának a kontextusába illik bele. Arról van szó, hogy a Szabadkai Városi Múzeum gyűjtőterületén (és tudomásom szerint másfelé is) a szarmata települések maradványai igen nagy százalékban a korai vagy késő középkori települések helyén, illetőleg azoknak közvetlen közelében figyelhetők meg. Az előfordulási arányszám olyan nagy, hogy a hibalehetőségeket is beleszámítva nyugodtan mondhatjuk, ennek jelentősége van. Más szóval, bizonyos mértékű népességi kontinuitást kell feltételeznünk a szarmata kor és a középkor között. És ha ezt elfogadjuk (s ha egyszer be is bizonyítottuk), akkor ilyen értelemben kell névanyag-örökségünkhöz hozzájárulnunk.

Végezetül szeretnék még valamit megjegyezni. Györe Kornél és Virág Gábor nézeteinek összehangolásához olyan forrás áll kihasználhatlanul a rendelkezésünkre, amely eredetisége mellett a lehető legnagyobb mértékben autentikus is. Hogy a gyakorlatban hogyan is fest a helynévátvitel, és milyen szabályok érvényesülnek ezen a téren, ahhoz csak néhány telepés falu mai helynévanyagát kell összeszedni és átböngészni, majd levonni a tanulságot.

JEGYZETEK

1. Üzenet 1974/2.

2. Üzenet 1974/12.

3. Juhos János: *A Magyar Korona országai . . . Helységnévtára*, Budapest, 1888.
A Magyar Szent Korona Országainak Helységnévtára 1907, Budapest, 1908.

4. László Gyula: *A »kettős honfoglalás«-ról*. *Archeológiai Értesítő*, 1970. 161.